

М. І. Степаненко

# Пунктуаційні (розділові) знаки

**ПУНКТУАЦІЙНІ (РОЗДІЛОВІ) ЗНАКИ** — умовно прийняті неалфавітні графічні знаки, що використовують згідно із синтаксичними, смисловими, інтонаційними та іншими особливостями мовлення як засіб:

- членування речення або синтаксичного утворення, що виходить за його межі й структурується за його безпосередньої участі, на вузлі семантико-синтаксичні одиниці;
- виділення або відокремлення цих одиниць;
- установлення логічних відношень між ними;
- експресивізації висловлення.

До них традиційно уналежнюють крапку, три крапки (крапки), кому, крапку з комою, двокрапку, тире, знак оклику, знак питання, дужки, лапки. Невласне пунктуаційними знаками вважають абзац, виноску, пропуск між словами (пробіл), скісну. Кожному з них притаманна своя позиція у структурі речення й тексту та чітко регламентовані функції (див. [Пунктуація](#)).

**Крапкою** (.) передають завершення думки, ставлять її в кінці розповідного неокличного або спонукального, вимовленого без окличної інтонації, речень; частин розповідного тексту, що функціонують на правах речень, яким автор надає самостійного статусу і які за умов трансформації можуть бути членами попереднього речення або підрядними частинами складнопідрядного речення.

**Трьома крапками (крапками)** (...) передають у кінці або в середині висловлення його незакінченість чи обірваність; уривчастість мовлення, емоційний стан персонажа, його переживання, міркування; свідому недомовленість, умовчання з певних причин; несподіваний, непередбачуваний поворот думки; продовження переліку; пропуск слів, найчастіше лайливих, табуйованих, або букви (букв) у таких словах, пропуск на початку, у середині або в кінці аналізованої конструкції, цитати.

**Кому** (,) використовують для відокремлення слів, словосполучень, членів речення в простому й предикативних частин у складному реченнях. Кому вживають між однорідними

членами реченнями, не поєднаними сполучниками; поєднаними двома або більше єднальними й розділовими повторюваними [**і...і, ні...ні, то...то (не то...не то), або...або, чи...чи (чи то...чи то)**], протиставними [**а, але, та (=але), однак, проте (а проте), зате, так, хоч (хоча)**], приєднувальними сполучниками (**і, та, та й, ще й, та ще (й), а також, а то й**), коли до вже сказаного додано ще один елемент, який ніби пізніше виникає у свідомості мовця; між однорідними членами речення перед другим компонентом парних сполучників **не тільки ... а й, не лише...а й, як...так і, не так...як, хоч...але (та), не стільки...скільки, якщо не...то**, перед пояснювальними сполучниками **як, як-от, а саме**; у реченнях з однорідними членами перед пояснювальними сполучниками **як, як-от, а саме** та ін., ужитими після узагальнювальних слів; у разі повторення слів; для виділення одиничних і поширених звертань; вставних і вставлених слів, словосполучень та речень; порівняльних зворотів; відокремлених узгоджених та неузгоджених означень, поширених і непоширених прикладок, обставин, додатків; уточнювальних, пояснювальних зворотів. У складному реченні комою відокремлюють частини безсполучникового, складносурядного та складнопідрядного речень; складних синтаксичних конструкцій (із сурядністю та підрядністю, сполучниковим і безсполучниковим зв'язком).

**Крапка з комою (;)** — нормативний розділовий знак, який займає проміжне місце за тривалістю між комою (довший від неї) та крапкою (коротший за неї) і служить засобом відокремлення відносно самостійних частин простого речення або предикативних частини складного речення, а саме: зрідка одиничних, а частіше поширених здебільшого протиставлених чи віддалених за змістом однорідних членів, у середині одного з яких є коми; безсполучникових складних речень; складносурядних речень; складнопідрядних речень; частин складних синтаксичних конструкцій (із сурядністю та підрядністю, сполучниковим і безсполучниковим зв'язком) — для увиразнення їх розмежування.

**Двокрапка (:)** — нормативний розділовий знак у вигляді двох розташованих одна під одною крапок, за яким закріплено пояснювальну, роз'яснювальну, з'ясувальну, уточнювальну, конкретизувальну та інші функції і позицію в простому реченні з однорідними членами після узагальнювального слова або перед ними за відсутності останнього, що є характерним для книжних стилів; між частинами безсполучникового складного речення, у яких друга частина розкриває зміст першої загалом або якийсь із її членів, указує на причину або наслідок того, про що мовиться в попередній частині; у реченнях із прямою мовою після слів автора.

**Тире (—)** — нормативний розділовий знак у вигляді прямої горизонтальної риски, який ставлять у простому реченні між підметом та іменною частиною складеного присудка, вираженого іменником або кількісним числівником у формі називного відмінка; між підметом і присудком, коли один із них або обидва виражені інфінітивом; перед словами **це, оце, ото, ось, (це) значить**, що передують присудкові у формі інфінітива або

називного відмінка іменника; на місці пропущеного члена речення; перед узагальнювальним словом у позиції після однорідних членів речення; після узагальнювального слова й однорідних членів речення, якщо такий перелік не закінчує речення; для відокремлення поширених або непоширених означень, прикладок, обставин; для виразнішого виділення вставних і вставлених конструкцій; між двома або кількома власними чи загальними іменами, які в єдності номінують вчення, теорію тощо. У складному реченні тире вживають між частинами безсполучникового, складносурядного, складнопідрядного речення для вираження обставинних, зіставно-протиставних, порівняльних, узагальнювальних, приєднувальних, з'ясувальних та інших відношень, швидкої зміни подій, причиново-наслідкових зв'язків тощо.

**Знак оклику (!)** — нормативний розділовий знак, за допомогою якого виражають окличну інтонацію, уживаючи його в кінці окличного речення; після звертань, вимовлених із виразною окличною інтонацією; після вигуків, слів **так, ні**, коли вони стоять на початку речення і їх вимовляють з окличною інтонацією; у дужках у середині цитат або після цитованих рядків для виявлення здивування, обурення тощо.

**Знак питання (?)** — нормативний розділовий знак, за допомогою якого передають питальну інтонацію, уживаючи його в кінці питального речення; у дужках у середині цитат або після цитованих рядків для вираження сумніву щодо висловленого.

**Дужки** — нормативний розділовий знак, за допомогою якого виділяють слова, словосполучення речення з уточнювальною, коментувальною інформацією, а також пропуски в тексті. Застосовують круглі, або заокруглені, (...), квадратні [...] й кутові, або ламані, ...> дужки. У круглі дужки беруть підзаголовки, маловідомі слова, варіанти слова, другі назви кого- або чого-небудь тощо; вставлені конструкції; ремарки в драматичних творах, фрази суб'єктивної оцінки; покликання на автора, джерело під час цитування. Квадратні дужки вживають для розмежування в реченні внутрішніх (ними є круглі) та зовнішніх (ними є квадратні) дужок; уставлення в текст цитати пояснення, відновлення скороченого в оригіналі слова. Для вказування на зроблений пропуск у тексті цитати використовують квадратні й ламані дужки — з трьома крапками в середині них і з відступами між знаками з обох боків. Правила рубрикації тексту передбачають уживання одиничної закритої круглої дужки при цифрових або літерних рубрикаціях.

**Лапки (« », “ ”)** — нормативний розділовий парний знак, який використовують для виділення в тексті цитат, прямої мови; ужитих у незвичному значенні слів (висловів); виділення різних розрядів власних назв: книг, кінофільмів, станцій метро, товариств і т. ін. За наявності в цитованому тексті інших цитувань доцільно використовувати лапки різної форми — зовнішні [кутові лапки, або «лапки-ялинки», (« »)] і внутрішні [«лапки-лапки» (“ ” та ін.)].

**Абзац** — відступ управо в початковому рядкові від одного друкованого чи рукописного тематично цілісного й відносно закінченого щодо змісту тексту (або його частини) до наступного. Виконує композиційно-просторову функцію, поділяючи текст на структурно-змістові частини.

**Виноска** — особливий розділовий знак, що виділяє введені в текст дослівні чужі висловлення або ті слова, словосполучення чи речення, що потребують спеціального пояснення, додаткового коментарю, спеціальними графічними позначеннями: «зірочки» (**астерис**) — \*, \*\*, \*\*\*...; букви українського **а, б, в...** або латинського **a, b, c...** алфавіту; цифри **1, 2, 3...** (найчастіше використовують арабські).

**Пропуск між словами** – специфічний знак, який зорозво виокремлює, отже, і розмежовує в реченні значеннєві одиниці – слова.

**Скісна риска (/)** – особливий розділовий знак, який використовують в офіційно-діловому й науковому стилях між однорідними членами речення та в інших подібних випадках у значенні, близькому як до єднального (=і), так і до розділового (=або) сполучників: опозиція «свій» / «чужий», обов'язковість / факультативність позиції в реченні; на позначення співвідношення яких-небудь величин, параметрів: співвідношення курсу гривня / долар; у графічних скороченнях — без відступів до і після скісної риски: **п/в** (поштове відділення), **Ф/м** (фарад на метр).

Окремий тип розділових знаків становить їхнє комбіноване вживання, а саме: поєднане вживання двох чи трьох знаків питання, знаків оклику (**??, ???; !!; !!!;**), знаків оклику та знаків питання водночас (**?!, ?!!; ??!;**), за допомогою яких передають підвищену проти звичайної питальну, окличну, питально-окличну інтонацію; знака питання і трьох (→ двох) крапок (**?..**), знака оклику і трьох (→ двох) крапок (**!..**), двох знаків оклику і трьох (→ однієї) крапок (**!!..**), двох знаків питання і трьох (→ однієї) крапок (**??..**), знака питання, знака оклику і трьох (→ однієї) крапок (**?!..**), за допомогою яких передають підвищену проти звичайної питальну, окличну, питально-окличну чи оклично-незавершену інтонацію, особливий емоційний стан, перерваність або незакінченість висловлення; коми й тире в межах речень із випущеними членами; збіг різних знаків у реченнях із наявністю конструкцій у дужках: закрита дужка й кома [ **),** ], закрита дужка й крапка з комою [ **);** ], закрита дужка й тире [ **) —** ], закрита дужка й двокрапка [ **);:** ], закрита дужка і знак питання [ **)?** ], закрита дужка і знак оклику [ **)!** ], закрита дужка й крапка [ **).** ], закрита дужка і три крапки [ **)...** ] тощо; збіг різних знаків у реченнях із прямою мовою та словами автора, випадковий збіг різних знаків у реченнях із відокремленими, вставними та вставленими конструкціями: кома й тире [ **, —** ], знак питання і тире [ **? —** ], знак оклику й тире [ **! —** ], крапка й тире [ **. —** ], двокрапка й тире [ **: —** ] та ін. Уживані осібно та в єдності розділові знаки системно й послідовно відображають на письмі синтаксичну структуру мови,

позначають різний ступінь змістової завершеності речення і тексту, відповідно структурують, логізують та — за потреби — естетизують їх.

## **Рекомендована література**

1. Огієнко І. І. Нариси з історії української мови: система українського правопису. Варшава, 1927;
2. Булаховський Л. А. Українська пунктуація. Розділові знаки. Л., 1947;
3. Козленко І. Українська пунктуація: Навч. посіб. К., 2009;
4. Український правопис. К., 2019;
5. Савченко І. С. Пунктуація сучасної української мови: Навч. посіб. 2-е вид. Чк., 2020.

## **Бібліографічний опис:**

Пунктуаційні (розділові) знаки / М. І. Степаненко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-882633>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).